

ושמתי פדות

- ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה: (שמות ח ט).¹
 פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו קדוש ונורא שמו: (תהלים קיא ט).²

רשב"ם שמות ח יט

ושמתי פדות - לשון הבדלה. וכן ישועה והצלה וחלצה ופורקן, כולן לשון הפרשה והבדלה זה מזה.³

אבן עזרא שמות פרק ח

ושמתי פדות כטעם הפרש. וכל פדיון קרוב מזה הטעם.⁴

רמב"ן שמות ח יח

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן - בעבור היות המכות הראשונות עומדות, איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גושן. אבל זו מכה משולחת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גושן אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה. לכך הוצרך לומר והפליתי את ארץ גושן, שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה, כי רובה של ישראל היא. ואומר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצריים, כדכתיב (תהלים עח מה) ישלח בהם ערוב ויאכלם, וזהו לשון פדות, כטעם: "כי אני ה' אלהיך קדוש ישאל מושיעך נתתי כפרך מצרים פוש וסבא תחתיך" (ישעיהו מג ג).⁵

אברבנאל שמות פרק ז

וכאשר ראה אח"כ מכת הצפרדעים ושסרה מיד ולא התמידה, חשב ככה.⁶ וזה אומרו: "וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו". וגם במכת הכנים שאמרו לו החרטומים אצבע אלהים היא, כתוב: "ויחזק לב פרעה ולא שמע", לפי שהסרת המכות והיותן בלתי מתמידות היתה סבה להיותו מפקפק ובלתי מאמין בהן. עד שבמכת הערוב מפני שהוסיף בה לומר מר"עה (משה רבנו עליו השלום): "והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן

¹ כך הוא בהודעה \ התראה לפרעה על מכת ערוב, המכה הרביעית הממששת ובאה - המכה הראשונה בה יש אזהרה לפרעה וקביעת מועד ברור להתחלתה. ומהחצי השני של הפסוק נלקח המוטיב לפיוט של ערב יום כיפור: "מחר יהיה האות הזה".

² פדות הוא כפשוטו הצלה. ראה גם תהלים קל ז: "יחל ישאל אל ה' כי עם ה' ה' חסד והרבה עמו פדות". זו הפדות לעתיד לבוא ואלה שלושה האזכורים של המילה פדות במקרא. (פעל פד"ה יש הרבה במקרא). ראה פירוש תולדות יצחק (ר' יצחק ב"ר יוסף קארו מאה 15 ספרד). על הפסוק שמדקדק בין פדות בפסוק שלנו שהוא בכתיב חסר ובין פדות בפסוק בתהלים שהוא בכתיב מלא: "ושמתי פדת - חסר, לפי שגאולת מצרים אחריה שעבוד, אבל גאולה עתידה תשועת עולמים פדות מלא זה הוא שנאמר [תהלים קיא ט] פדות שלח לעמו". כן יהיה רצון בב"א.

³ וכבר קדם רש"י סבא ופירש: "ושמתי פדות - שיבדיל בין עמי ובין עמך". ולמה דווקא במכת הערוב? מסביר רשב"ם שם: "והפליתי ביום ההוא - לפי שהחיות רעות קלים הם ללכת בכל המלכויות כשהמכה משולחת, הוצרך לומר לשון הבדלה והפרשה יותר משאר מכות. וכן בדבר של בהמות". התפשטות נגיפים בימינו?

⁴ ראה מדרש שכל טוב (בובר) על הפסוק שלנו: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. מתוך עמך אקח פדיון, וזה הפדיון יהא מפריש בין עמי ובין עמך". ואנו נוסיף שמצוות פדיון פטר חמור ובכורות באה מיד לאחר יציאת מצרים והיא בין הראשונות שנצטוו בהן ישראל.

⁵ רמב"ן מרחיב את פירוש רשב"ם ומדגיש שהפדות הייתה לא רק בין ארץ מצרים לארץ גושן, אלא גם בין יהודי למצרי בכל מקום בו הוא שרוי. ונראה שכבר קדם לו אבן עזרא שאומר על הפסוק שלנו: "ושמתי פדות - גם זה יהיה אות בתוך אות, כי יכיר הערוב מי הוא מעמי ומעמך, וזה נאמר על מי שהיה במצרים, ולא בארץ גושן". רבים וטובים ממשיכים שיטה זו של אבן עזרא ורמב"ן, ראה למשל ספורנו על הפסוק: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. שגם לקצת עמי שיבואו למקום הערוב לא יזיק הערוב כלל, ויזיק לעמך באותו המקום בעצמו". וכן אור החיים: "ושמתי פדות. פירוש מלבד שלא יכנסו לארץ גושן, עוד יעשה פדות אפילו לישראל שהם חוץ מארץ גושן לבל קרוב להם הערוב. ודקדק לומר בין עמי ובין עמך, פירוש: כשיהיו עמי ועמך עומדים בשוה יעשה ה' פדות לזה מבין זה ולנכרי ישיך ולאיש ישראל לא ישיך".

⁶ אברבנאל מסביר שם את עניין הכבדת לב פרעה: "שאינו ענין קושי הלב הנזכר בפרעה ובסיוחן שהש"י הטה את לבבו שלא ישמע לדברי משה, כי (אלא) הוא קושי לבבו בעצם. אבל היה קושי לבבו נמשך מהמכות במקרה כי בראותו מכת הדם ושסרה מיד ולא התמידה חשב בלבבו שלא היתה המכה היא דבר אלהים אלא דבר טבעי או מפאת המערכה". ומכאן הוא ממשיך לשאר המכות. אך עניינינו הפעם הוא המיוחדות של מכת הערוב. ולעניין הכבדת הלב ראה דברינו [כי אני הכבדתי את לבו](#) בפרשת בא.

אשר עמי עומד עליה וגוי' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך". אמר פרעה: לכו זבחו לאלהיכם. ואמר: אנכי אשלח אתכם וגוי' והנה פרעה ברוע לבבו כשראה שסר הערוב הכביד את לבו מהסבה אשר קדמה.⁷

רד"ק תהלים קו ז

"אבותינו במצרים" - בצאתם ממצרים, "לא השכילו נפלאותיך" - שעשית במצרים. "לא זכרו את רוב חסדיך"⁸ - כי חסדים ונפלאות שעשית עמהם בהוציאך אותם מבית עבדים ביד חזקה ובמכות שהבאת על המצרים, הפלית בינם ובין מצרים. שהיתה המכה משולחת בכל הארץ והם היו נבדלים ממנה.⁹ כי הנה הברד היה בכל הארץ ובארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד (שמות ט, כו). ובדָּבָר שהיה משולח בבהמות אמר (שם פסוק ו): וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובחושך שהיה האויר עב וחשוך בכל הארץ, ולכל בני ישראל היה אור (שם י, כג), וכן בערוב אמר (שם ח, יט): ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, וכן בשאר המכות, אף על פי שלא נכתב, ואחר צאתם כשרדפו מצרים אמרו (שם יד, יא): המבלי אין קברים במצרים.¹⁰

שמות רבה יא ב, פרשת וארא

"ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" - מלמד שהיו ישראל ראויים ללקות בזו המכה, ונתן הקדוש ברוך הוא פדיונם המצרים.¹¹ ואף לעתיד לבוא, הקדוש ברוך הוא מביא אומות העולם¹² ומשליכן לתוך גיהנום תחת ישראל, שנאמר: "כי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך" (ישעיה מג ג).¹³

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר פסח

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. כן ה' אלהינו ואלוהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בציון

⁷ אז הנה גם מכת הערוב סרה! בהמשך דבריו שם מסביר אברבנאל שאמנם פרעה חזר בו מהרשות שנתן לבני ישראל לזבוח לה' (חופש דת במצרים?) ולכאורה מכת הערוב אינה שונה מקודמותיה, אבל ממכת הערוב ואילך פסק השעבוד וזו היא תחילת הפדות במובן של הצלה: "אבל היותר נכון אצלי הוא, שזמן היום ההוא והלאה נסתלק השעבוד מבני ישראל, שפרעה ראה ענין ההפלאה הסכים לכבדם וידע שעם ה' הם. וכמו שכתב הראב"ע (אבן עזרא) ולכן אמר להם (שמות ח' כ"א) לכו זבחו לאלהיכם בארץ. ואמר אנכי אשלח אתכם, שצוה שלא יעבדו עוד. וגם המצרים לא היו מענים אותם, כי נפל פחדם עליהם. ועם זה באמת נאמר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שלא יהיו עוד ישראל לפניהם כעבדים. אבל כמו שיהיו המצריים אצל ישראל, יהיו בני ישראל אצל המצריים, כאילו כולם ביסורין ופדוים לא עבדים. וזהו הפדות אשר שלח לעמו שם". ראה הגמרא בראש השנה יא א שבראש השנה פסק השעבוד ובפסח נגאלו. ואברבנאל מדייק שהשעבוד פסק לא מתחילת המכות, אלא רק מתחילת מכת הערוב.

⁸ ראה הפסוק שם בתהלים: "אבותינו בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת רֹב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם סוּף".
⁹ מדברי רד"ק עד כאן אפשר להבין שהוא מבין שבכל המכות הייתה הבדלה ופדות בין ישראל למצריים. אך ממה שהבאנו עד כאן נראה שלא כך - שההבדלה והפדות הם אחד המאפיינים החשובים של מכת הערוב. ראה גם פירוש אבן עזרא לשמות ז כד שמגדיר את הפדות, את ההבדלה בין בני ישראל והמצרים בפירוש משלו "מדעתו". מדבריו שם עולה שגם אחרי הערוב היו מכות שגם הישראלים סבלו מהם. ואלה דבריו: "ולפי דעתי, כי מכת הדם והצפרדעים והכנים היתה כוללת המצרים והעבריים, כי אחר הכתוב נרדף. ואלה השלוש מעט הזיקו, רק מכת הערוב שהיתה קשה, השם הפריש בין המצריים ובין ישראל. וככה מכת הדבר והברד בעבור מקניהם, ולא כן בשחין, ולא בארבה, כי הם יוצאים ממצרים, וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העבריים". וזה נושא מעניין לחפור בו בפעם אחרת בע"ה.

¹⁰ זה הכעס על כפיות הטובה של עם ישראל בְּמִצְרַיִם על ים סוף, בתלונותיהם במדבר, בחטא העגל ובחטא המרגלים שמחלק מהם, אם לא מכולם, עולה השאיפה לחזור למצרים. ראה דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. כנראה שקשה הפרידה, ההבדלה והפרישה מתרבות מצרים וארוכה הדרך לחרות ופדות מלאים. וכבר העירו רבים וטובים בפשר המכות והאותות והמופתים הרבים שעשה הקב"ה במצרים, שאולי הם היו מכוונים יותר לחינוך בני ישראל מאשר הראות כוחו למצרים וענישתם. וכמאמר הידוע שקשה היה להוציא את בני ישראל ממצרים, אך קשה שבעתיים להוציא את מצרים מבני ישראל. ראה דברינו [משכנו וקחו לכם](#) בפרשת בא. ועכ"פ, התחלת הפדות וההינתקות היא ב"ושמתי פדות" של מכת ערוב.

¹¹ לשון קצרה, היינו שנתן הקב"ה את המצרים פדיונם של ישראל. המצרים קבלו את העונש שבני ישראל היו צריכים (בנוסף למה שהיה מגיע להם בזכות עצמם, או שנאמר שלא כל המצרים חטאו ואלה הזכאים פדו את ישראל).

¹² בנוסחאות כגון וילנא שינו מאימת הנזורה וכתבו כאן: "עובדי כוכבים ומזלות הקדמונים".

¹³ ובמדרש מדרש שכל טוב (בובר) שכבר הבאנו לעיל: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. מתוך עמך אקח פדיון, וזה הפדיון יהא מפריש בין עמי ובין עמך". ראה שני הפסוקים בישיעיהו פרק מג ב-ג: "כי תעבר בַּמַּיִם אֶתְּךָ אֲנִי וּבְנֵהֲרוֹת לֹא יִשְׁטָפוּךָ כִּי תֵלֵךְ בְּמֹאֵשׁ לֹא תִכְוֶה וְלֹהֶבֶת לֹא תִבְעַר בְּךָ: כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַךָ נִתְּתִי כְּפָרֶךְ מִצְרַיִם כּוֹשׁ וּסְבָא תַחְתֶּיךָ". ראה שוב סוף דברי הרמב"ן לעיל שמביא גם הוא את הפסוק הזה מישיעיהו אבל לא מפנה למדרש שלנו. מלב"ם עושה זאת ואומר: "פירש הרמב"ן שגם אם יהיה איש מִיִּשְׂרָאֵל בארץ מצרים ששם יהיה הערוב לא יזיק את איש ישראל, ותפס לשון פדות, לומר שהחיה שתרצה להשחית איש מִיִּשְׂרָאֵל תשחית איש מצרי תחתיו, והמצרי יפדה את ישראל מידה, וכמו שכתוב במדרש: מלמד שהיו ישראל ראויים ללקות בזאת המכה ונתן הקדוש ברוך הוא את המצריים פדיונם". עוד ראה פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שמות פרק ח: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. היא היא הפליאה שתהא פדות לישראל ולא למצרים ואמר לו למחר יהיה האות הזה, לא כדרך שהיו בני ישראל אומרים, כי לימים רחוקים הוא ניבא, ארכו הימים ואבד כל חזון, אלא למחר יהיה האות הזה".

עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים שיגיע את דמם על קיר מזבחה לרצון. ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה ה' גאל ישראל.¹⁴

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁴ זו ברכת הגאולה החותמת את חלק ה"מגיד" של ליל הסדר, החלק של ההגדה הנאמר לפני הסעודה, שלאחריו מברכים על הכוס השנייה מארבע הכוסות. זו הדרך הארוכה שאולי אנחנו עוד צועדים בה מ"ושמתי פדות" של הבדלה, הפרשה והתנתקות ממצרים ועד לפדות הנפש של עם עצמאי המיסב כבן חורין בארצו.